

9. Laundon M., Cathcart A., Greer D. Teaching Philosophy Statements. *Journal of Management Education*. 2020. №44. С. 577–587.

10. Peer-to-peer teaching: Experience of 3rd year undergraduate sports therapy students and impact upon applied academic performance [S. Lowton-Smith, R. Morgan, M. Stanley та ін.]. *Journal Of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*. 2019. №25. 100196

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1473837618301734>

References

1. Hrytsenok L. (2018). *Metod «rivnyj-rivnomu» u vzajemodii uchasnykiv hrup pidtrymky ta hrup vzajemodopomohy* [“Peer-to-peer” method in the interaction of members of support groups and mutual aid groups]. *Organization for Security and Cooperation in Europe*. Pp. 117–194. (in Ukrainian).

2. Kovalenko D., Shalimova I., Kernytskyj O., Burbyha V., Kravchenko O. (2012). *Konfliktolohiia: navch. posib. dlia stud. VNZ inzh.-ped. spets* [Conflictology: a textbook for university students of engineering and pedagogical specialties]. Kharkiv: Ukr. inzh.-ped. akad. 221 p. (in Ukrainian).

3. Leschuk N. (2007). *Metodyka osvity «rivnyj-rivnomu»* [Methods of education «peer-to-peer»: a textbook]. Kyiv: Nash chas. 104 p. (in Ukrainian).

4. Panasenko E. (2011). *Eksperyment u systemi metodiv naukovooho doslidzhennia v istoryko-pedahohichnij dumtsi radians'koi doby* [Experiment in the system of methods of scientific research in the

historical and pedagogical thought of the Soviet era]. *Vytoky Pedahohichnoi Majsternosti. Zbirnyk Naukovykh Prats*. Poltava. Pp. 209–215. (in Ukrainian).

5. Danylova M., Boldyreva N. (1971). *Problemy metodolohyy pedahohyky u metodyky yssledovanyj* [Problems of pedagogical methodology and research methods]. Moscow: Pedahohyka. 352 pp. (in Russian)

6. Hessler R., Hollis S. and Crowe C. (2007). Peer mediation: A qualitative study of youthful frames of power and influence. *Mediation Quarterly*. №15(3). Pp.187–198.

7. Kuntuova I., Mazhidenova R., Mendybayev S. (2014). Methods of Teaching Philosophy in Technical Higher Educational Institutions. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. №112. Pp. 898–906. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.1247>

8. Kimmel Michael S. (2000). *The Gendered society*. State University of New York at Stony Brook. New York: Oxford University press. 315 pp.

9. Laundon M., Cathcart A. and Greer D. (2020). Teaching Philosophy Statements. *Journal of Management Education*. № 44(5). Pp. 577–587.

10. Lowton-Smith S., Morgan R., Stanley M., Hames T., Smith P., Lawson C., & Ledington Wright S. (2019). Peer-to-peer teaching: Experience of 3rd year undergraduate sports therapy students and impact upon applied academic performance. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*. № 25. 100196. doi: 10.1016/j.jhlste.2019.04.002

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.24>
УДК 82-3

Світлана Телуха

кандидат історичних наук, доцент,
кафедра українознавства, культурології та історії науки,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0002-8712-4270

Email: teluha.ss@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ (НА ОСНОВІ ІНТЕРВ'Ю МЕШКАНЦІВ/МЕШКАНОК СЕЛИЩА ВІЛЬЧА)

Анотація. Стаття фокусується на дослідженні наслідків аварії на ЧАЕС на основі методу усної історії. Авторка акцентує на тому, що Чорнобильська трагедія стала болісним і травматичним досвідом для жителів забрудненої радіаційної зони, які проживали довкола ЧАЕС і були змушені змінити усталений спосіб життя та переїхати на нове місце проживання. Спираючись на метод усної історії, праці й дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів, у статті висвітлена історія селища Вільча через призму спогадів її жителів, переміщених з Поліського району та переселених до Вовчанського району. В публікації ставляться питання щодо гендерних особливостей пам'ятання та проговорювання певних тем і сюжетів. Звертається увага на теми, які є важливими для розуміння справжнього стану речей та причин переселення, адже вільчан переселили не організовано та планово, а разом з іншими жителями 30-ти кілометрової зони відчуження, вони самі вимагали переселення. Охарактеризовано сам процес переселення, труднощі, з якими зіштовхнулися нові жителі селища та різні наслідки переселення. Увага надана

гендерним особливостям, які є видимими під час інтерв'ю та способах представлення спогадів. Жіночі спогади та чоловічі, як підкреслено в статті, не є однакови, вони по-різному проговорюють свої історії. Жінки більше виражають емоції, враження, співпереживання з іншими учасниками події, детально описуючи ситуацію та предмети навколо них. Чоловічі спогади доволі лаконічні, характеристики більш точні, конкретні, сповнені характеристик технологічних процесів, зосередженості на процесі переселення та його деталях. Окреме місце в дослідженні займають місця пам'яті, які існують у вільчан, та слугують певною єднальною ланкою в їхніх розповідях між минулим та сьогоденням та є проявом комунікативної пам'яті жителів селища. Адже їх єднає Поліська Вільча, а відвідування її є певним «священним ритуалом», який не можна пропустити чи відмінити, адже це рідний край, який залишиться таким для вільчан назавжди.

Ключові слова: переселення, переселенці, внутрішньо-переміщені особи, спогади, інтерв'ю, адаптація, травма, пам'ять, досвід, місця пам'яті.

Svitlana Telukha

Ph.D. in History, associate Professor,
Department of Ukrainian Studies, Cultural Studies and History of Science
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

PROBLEMS OF INTERNAL RESETTLEMENT IN UKRAINE (BASED ON THE INTERVIEWS WITH RESIDENTS OF VILCHA)

Abstract. The article focuses on the study of the consequences of the Chernobyl accident based on the method of oral history. The author emphasizes that the Chernobyl tragedy was a painful and traumatic experience for the residents of the contaminated radiation zone who lived around the Chernobyl nuclear power plant, who were forced to change their established way of life and move to a new place of residence. Based on the method of oral history, work and research of domestic and foreign authors, the article covers the history of Vilcha through the prism of the memories of its inhabitants displaced from Polissya district and relocated to Vovchansk district. The publication raises questions about the cities of memory of the people of Vilcha, the gender features of the memory and speaking of certain topics and stories, highlights the communicative memory of the people of Vilcha about the past and present. Attention is paid to topics that are important for understanding the true state of affairs and the reasons for resettlement, because the people of Vilcha were relocated in an unorganized and planned manner, together with other residents of the 30 km exclusion zone, they themselves demanded resettlement. The resettlement process itself, the difficulties faced by the new villagers and the various consequences of resettlement are described. Attention is paid to gender characteristics that are visible during interviews and ways of presenting memories. Women's memories and men's, as emphasized in the article are different, they tell their stories differently, women express more emotions, impressions, empathy with other participants in the event, describing in detail the situation and objects around them. Men's memories are quite concise, the characteristics are more accurate, specific, full of characteristics of technological processes, focus on processes and its details. A special place in the study is occupied by the places of memory that exist in Vilcha, and serve as a link in their stories between past and present and is a manifestation of the communicative memory of the villagers. After all, they are united by Poliska Vilcha, and visiting it is a certain «sacred ritual» that cannot be missed or canceled, because it is a native land that will remain so for the people of Vilcha forever.

Keywords: resettlement, migrants, internally displaced persons, memories, interviews, adaptation, trauma, memory, experience, places of memory.

Постановка проблеми. Чорнобильська трагедія в часовому просторі стає все далі від нас, але наслідки катастрофи продовжують бути поряд з нами достатньо близько. Вибух на четвертому енергоблоці 26 квітня 1986 року породив чималі зміни в суспільстві, його ментальності та світосприйнятті. Сьогодні доля сотень тисяч людей, пов'язаних із цими трагічними подіями, продовжує бути поза увагою науковців. Саме безпосередні учасники цієї події: евакуйовані, переміщені, переселені, ліквідатори та інші особи продовжують бути слабо долученими до колективної пам'яті про Чорнобильську катастрофу, залишаючись у рамках своєї «чорнобильської групи», як окремої суспільної категорії, з чіткою сегментацією окремих досвідів

усередині, що і ставить перед сучасними дослідниками завдання не розмежовувати їхній досвід, а розширювати його, створюючи науковий дискурс навколо події та даючи голос кожному актору.

Метою статті є дослідження пам'яті про Чорнобиль на основі використання усної історії як джерела та методу дослідження. Фокусом стало селище Вільча, що існує на мапі України в двох вимірах: існуючому та неіснуючому. Не існуюча Вільча – це селище Поліського району Київської області, що було виселене внаслідок аварії на ЧАЕС, існуюча Вільча – це селище Вовчанського району Харківської області. Нас цікавлять запитання, відповіді на які спробуємо знайти. Які місця пам'яті

існують у вільчан? Що говорять про переселення жінки та чоловіки? Як переселенці балансують у своїх розповідях між минулим та сучасним? Чи існують гендерні особливості у розповідях про переселення та життя в старій та новій Вільчі? В чому полягає комунікативна пам'ять жителів селища сьогодні? Дати відповіді на ці запитання допоможуть усно-історичні дослідження із залученням до розмови самих вільчан.

Аналіз наукових публікацій. Сьогодні існує чимала кількість опублікованих джерел та літератури, які об'єднані в ґрунтовні бібліографічні покажчики та збірники офіційних документів, які містять сотні джерел та публікацій, структурованих за хронологічним та тематичним принципом тощо [4; 5; 6; 7]. Дослідники звертають свою увагу на різні проблеми, що породив Чорнобиль, в тому числі й соціальні, моральні, ментальні та психологічні. Слід згадати публікацію американської дослідниці Кетті Карут «Почути травму», яка базується на записаних авторкою інтерв'ю з відомими дослідниками травми ХХ–ХХІ психологами, психоаналітиками, істориками, кінематографами, громадськими діячами, які розповідають про свій досвід роботи та дослідження травми, способи її виявлення та життя з травмою чи її позбавлення [8]. Публікації більш розлогих персональних інтерв'ю з учасниками подій належать відомій письменниці та дослідниці, лауреату Нобілевської премії Світлані Алексієвич, яка внесла вагомий вклад в художнє вираження «промислової аварії» в її відомій праці «Чернобыльская молитва. Хроники будущего», де постали імена, почуття та світ пересічних людей, учасників аварії [1]. Дослідники з усної історії при вивченні подібних травм саме методом біографічного інтерв'ю виявили, що респонденти у своїх розповідях про травму говорять інакше. Негативний досвід має свої певні сигнали, що вказують на наявність травми в наративах. Заслуговує уваги стаття О. Кісь, присвячена колективній пам'яті та історичній травмі у фокусі жіночих спогадів про Голодомор, в якій дослідниця подає широку історіографію та аналіз досліджень в колі цих питань [3]. Опублікована збірка усних історій «Вільча – переселене село», що містить історії вимушених переселенців, написані на основі інтерв'ю з мешканцями селища Вільча Вовчанського району Харківської області в рамках українсько-німецького проєкту «Вільча – переселене село», стала основним джерелом для написання даної статті [2].

Виклад основного матеріалу. Як і багато переселенців із забрудненої території, вільчанці згадують про замовчування інформації щодо реальної ситуації на ЧАЕС та відсутність необхідних заходів безпеки. Проте, вільчанців не відсиляли примусово чи одразу після вибуху на четвертому енергоблоці, їхня історія була іншою: вони вимагали переселення та боролися за нього. Переселення стало можливим лише в 1993 році, всі ці роки жителі Поліської Вільчі писали до офіційних структур звернення та заяви щодо непридатного для життя

радіаційного фону в селищі та стрімкого зростання чисельності захворювань населення, особливо серед дітей. Вільча Поліського району де-юре була знята з обліку 12 травня 1999 року. З 1992 року після зведення будинків на новому місці почався процес переселення та розселення на новому місці проживання – на теренах Вовчанського району Харківської області. Особливістю стало те, що односельчани мали змогу переселятися всі разом, обираючи собі сусідів та впливаючи на планування будівництва.

Так, Рижевський Петро Миколайович мав безпосередній стосунок до переселення, адже очолював комітет з переселення. Згадуючи подробиці переселення, він зазначає: «Вся ця мені оця схема була первинна зроблена, всіх бажаючих там же ж ішли, в кого є гаражі, обов'язково будинок будували з гаражем, щоб був. Сімейні батьки і діти вибрати, а склад сім'ї: двоє, троє, з дітьми четверо чи п'ятеро – і так підібрати. А будинки вже були на плані показано, які 2-кімнатні, де 3-кімнатні. І оце треба було ув'язати, кому який виділили, чи призначили по складу сім'ї, який може його зайняти. І родственники зв'язки, це ми сиділи після роботи, все це робили. Ну, але правда, ну, в більшості своїй так і вийшло, багато хто з родичів між собою поблизу, так як ми робили. Але ж, ну, роки йшли, це ж будувалося, перше було в 1992-му році, в кінці вересня перші переселенці сюди переїхали» [2, с. 159].

Петро Миколайович згадує про складність самого переселення, недоліки в будівельних роботах, конструкціях, порушення термінів здачі новобудов: «Ну, і переїхали сюди, я переїхав ще в березні (1993 р.). Будинок був недобудований, багато було, це ж була відкрита ось, балконні двері були, і це тераса була на вулиці. Тут двері, там двері, сквозняк. Це вже забудував. Всі двері були на 15 сантиметрів вище від підлоги, прийшлося перей... ну, коротше, багато розказувати. І тут було 60 сантиметрів вихід, з тазиком вийти не можна було на вулицю. Розрубав то, розширяв, підшив стелю, викопав погреб тут, ну переделав коротше... Дуже важко, дуже нервово і те, заселяється... Незрозуміла людина: жила у своєму будинку в теплі, в добрі, так сказати. Приїжджає – жовтень місяць, холод, грязь, дороги, все це будівельна техніка, будівельні роботи йдуть і води нема. Чи вже якщо вода є, газу нема або газ є, нема опалення, холодно. Нєкаториє... дехто за рушницю брався, та я вас постріляю там і прочеє. Ну, не мене, а будівельників» [2, с. 160].

Так, перші місяці після переселення загалом чоловіків турбували дві речі: по-перше, облаштувати оселю на новому місці, поки приїде родина, по-друге знайти роботу. Так, пан Олександр з цього приводу згадує: «Старались настроїть бит. Якби знали, що ми вже сюди приїхали, значить треба жити так, як уже привикати на новому місці...». Цікавими є спогади про речі, які вивозили із забрудненої зони: «Люди уїжджали, хотіли взяти із собою все, забирали даже те, що не треба. Вони брали дошки там, іржаві ті

каструлі, воно там не тре... тут не треба, но вони брали, все брали, от. Бо тому, що їхали в чужий край, не знали, що тут нас чекає, от» [2, с. 138]. Олександр Володимирович Брейтенфельд зазначає: «А людям робить було ніде в більшості. Я тоді, на момент, як ми переїхали сюди, мені було 34. От, самий, можна сказати, розквіт, треба кудись вкладати свої уміння і сили. Ну, а тим не менше, якраз почалась така ж епоха розпаду і все таке, що робит не було, важко було на роботу і... Це дуже було обтяжлива така ситуація – змиритися з тим, що немає роботи. У нас же, ну, крім от школа, водоканал наш, котрий городський, дитячий садок, магазини, оце можна сказати, що вся робота так. Воно взагалі-то при плануванні посьолка планувалось, що будуть якісь десь роботи, але воно все якось так поїхало, Союз розпався. А то можна сказати, що до кінця 1993-го року нам будували посьолок іще за рахунок Союзу, а потім уже чисто на Україну відійшло. Звичайно, що ресурсів не доставало» [2, с. 139]. Із спогадів Василя Сидоренка: «Важко, ще ж не було все побудовано дороги: дощ як пройшов, не можна було вийти – сапоги резинові – чорнозем. А малий ще був в нас, Саша, мав два місяці... Як тільки ходив, впав в чорнозем, вимазався ... Дружині каже: “Куди ви мене приперли?” Ну що грязь – чорна земля-грязь не сприймалося, в нас все було зелено, серед лісу – пісок, а це чорнозем. Важко було, а так глянеш – серед поля нічого ж немає».

Про велику проблему, що спіткала нових вільчан на новому місці та продовжує бути проблемою, говорять і жінки, проте вони говорять це від імені чоловіків, зводячи пошук роботи до чоловічої справи, пані Наталя Ткаченко зазначає: «И вот поэтому, когда вот смотришь на это, вспоминаешь, что у нас там было ну очень много заводов, очень много разных вот предприятий, и люди все были при работе, при деле, жизни рады... Совсем, совсем, совсем другое здесь стало. Мне кажется, если бы этот момент в жизни нашей, когда мы сюда переехали, был как-то решен, и, наверное, для многих людей в этой жизни, в частности, это, я уже могу сказать, для моего покойного мужа это было бы совсем другое. Совсем бы другая жизнь была». Продовжуючи, пані Наталя напряму пов'язує смерть чоловіка з відсутністю роботи в харківській Вільчі та переселенням: «Я вам честно говорю, я потеряла мужа в очень молодом возрасте, ему было 37 лет. Все проблемы у него начались из-за того, что здесь не было работы, понимаете?». При цьому жінки більше акцентують на влаштуванні дітей у школу, оздобленні садочка, пам'ятають, як ходили в резинових чоботах, гадаючи що більше ніколи не одягнуть інше взуття. Мешканка селища на ім'я Ганна говорить про те, що складно було адаптуватися до навколишнього середовища: «Що було дуже цікаво, ми приїхали із лісу, Полісся, де всюди ліс, річки, а тут голий степ. Отож така ностальгія по тому. ... І оця грязь. Це була осінь, де все перерито, тому що будівництво досі тут йшло. Ми

думали, що наш одяг і взуття буде – це резинові чоботи. Вистеляли кімнати ящиками картонними, бо грязюка нестерпна, і все поки що було таким недоробленим. І ото з дороги звернеш, так можна і погрузнути у грязь, та дощі. І діти шли, отак човгаючи, брудні, що треба було кожного дня мити оте взуття, прати все» [2, с. 48].

Трагічні сторони переселення згадують й інші жителі, особливо тяжко переживали переселення та адаптацію літні люди, які йшли з життя дуже швидко, губилися при переїзді чи починали тяжко хворіти.

Історії, які розповідали чоловіки та жінки про переселення, спільні в загальному наративі, адже всі вони говорять про складнощі на новому місці, труднощі з будівельними роботами, відсутність роботи та продуктів, адаптацію, дружбу та сприйняттям їх як новоселів, проте спосіб приговорювання цих проблем у них свій, специфічний. Ці спостереження не є чимось новим, і дослідники звертають на це увагу. Так, в статті І. Коваль-Фучило «Біографічний наратив: чоловічий варіант презентації досвіду примусового переселення із зони затоплення», авторка наголошує, що аналіз оповідей про примусове переселення із зони затоплення дає підстави стверджувати, що чоловічий і жіночий тексти порізному відтворюють цю подію [3, с. 173]. Репрезентація спогадів вільчанських жінок та чоловіків не однакова. З їхніх слів видно, як кожен проговорює свою історію, на чому саме робиться акцент, що саме деталізується та конкретизується, про що говорять стисло, а що описують в мікродеталях. Для жінок – це вираження емоцій, вражень, оцінок; співпереживання іншим учасникам події; деталізація події; емоційно-мовленнєве забарвлення спогадів. Для чоловіків – це лаконічність спогадів; сфокусованість на термінах, датах; конкретизація викладу; характеристика технологічного процесу та деталей.

Розмови з вільчанами вказують на існування великого пласту пережитої травми, пов'язаної із втратою рідного дому та величезної туги за Поліською Вільчею, вони не можуть забути те життя «до аварії», перебувають в певному полоні минулого. В цьому контексті важливим є дослідження пам'яті та місць пам'яті. Шерон Макдональд, яка досить влучно вводить термін «комплекс пам'яті», що включає взаємодію трьох важливих компонентів – пам'яті, спадщини, ідентичності [10, с. 3]. Комплекс пам'яті дослідниця розглядає як сукупність практик, впливів і фізичних об'єктів, що включає такі частини, як меморіальні послуги, ностальгія та історичні артефакти. Місця пам'яті є носіями спогадів про минуле завдяки історичним наративам, а їх історичний зміст легітимізується за допомогою таких форм меморіалізації, як виставки, книги місцевої історії та меморіальні таблиці. На думку дослідниці, така історична тематизація – представлення місця історичного минулого через набір загальнодоступних спогадів, має на меті формування в особистості ідентичності, відчуття приналежності до

певної спільноти та її історичного минулого, що актуалізується завдяки історичному нарративу у місцях пам'яті [10, с. 6]. Важливою є її думка про те, що місця пам'яті необхідно досліджувати з метою виявлення відмінностей у різних способах здійснення історії та пам'яті, а також для того, щоб почути численні голоси, залучені до процесу пам'ятання [10, с. 6].

Для вільчан окреме місце у спогадах та безпосередньому житті є Поліська Вільча, куди вони їздять щороку. Адже окрім інформаційної цінності, місця спогадів мають здатність загострювати почуття людини через чуттєве споглядання. Те, що не можуть передати письмові або візуальні засоби комунікації, відвідувачі можуть безпосередньо відчуті на місці історичних подій завдяки аурі місця, яку не можна передати жодним засобом комунікації.

Згідно офіційним документам, можливість відвідати рідний край мають усі, хто був відселений протягом другої половини 1980-х – початку 1990-х років. Без жодних дозволів раз на рік у період великодніх свят діє спрощена система пропуску в зону відселення. Люди їдуть на могили своїх предків (місцеві називають цей ритуал «поїхати на гробки»). Пам'ять про предків і відвідування їхніх могил є частиною української традиційної культури, а для людей, які були відселені, – цей ритуал є також зв'язком із рідною землею. Якби не були перешкоди – відстань, тривалий час поїздки чи великі грошові витрати – кожен з відселених намагається відвідати могили предків: «Це таке наболівше питання! Я повернув до старої Вільчі, а особливо на кладовище, то ж на “гробки”, в нас так кажуть, через п'ятнадцять років. Це дуже багато [часу]... А то такі святі місця – треба бути ж, а не получалось. Ну хоть своїх пращурів відвідати, хоть на кладовищі...» [2, с. 43].

Кожна поїздка до Поліської Вільчі – це дотик до життя та смерті, це іспит для всіх вільчан. Їм радісно та сумно водночас, вони плачуть та сміються «Просто ж важко дивитись на всі умови, що там. Ну, все заросло, все розвалено... Бувають такі хвилини ностальгії. Бувають, хочеться туди. Ну як поїхали туди, як подививсь, що там робиться, що там ото. Наче після війни там все позаросло» [2, с. 62].

Пані Алла згадувала, як там все було раніше: «В мене ось є фотографії тієї школи, в якій я працювала. Це в минулому році ми їздили. Ви бачите, частини даху вже немає, вона повалена... А це будинок, де ми з чоловіком жили. З 88 року до 93 року. Тут у нас донька народилася. А це вулиця, на якій ми проживали. Вулиця Лісна називалася. Біля лісу. Там знаходився деревообробний завод» [2, с. 63].

В спогадах про переселення, вільчанці часто наче «зависають» у минулому, вони пов'язані з життям до аварії, та несправданими надіями на життя та побут у Харківській Вільчі. Так, П. Гончаренко говорить: «...Хоча скучаємо, конечно. Туда приїжджаєм – там все розбито, розвалено, но все рівно їздимо подивитися на свої руїни, де ми жили, і те кортить. Вспомінаєм, сльози

навертаються» [2, с. 139]. Кожен житель проговорює свій сум та ностальгію, кожне інтерв'ю наповнене цими словами, голоси вільчан ідентифікують себе як спільнота, яка має спільне минуле та спільне сучасне життя. Так, Ганна Пінчук згадує: «Молодьож, конечно, вже привикла тут, вони вже наче удома, а ми, це, мабуть, як і всіх, де народився, туди тяне, як ту рибу на нерест. Туди нереститься, туди й приходять помирать. І ми ж туди їздим... Дуже болить, дуже, дуже, дуже болить... Як приїжджаєм, бачимо то все... Особенно першіє года, коли їхали... Там два-чотири роки не їздили, а потім почали їздити на родітельські дні, на гробки. І поки їдемо, говорить невозможно. Отак отут ком, всі плачуть. Багато кого приїжджало, то всі з'їжались з посьолка, хто куди переселився, хто в Київ, хто в Росію. І це була зустріч на кладбіщах з родичами, із мертвими і живими друзями. А тепер чим дальше, то меньше і меньше людей приїжджає. Хоча приїжджають, приїжджають... Хочеться [туди], то видно, що молодость була там. Молодіє були, і то завжди хочеться, що тоді було лучше. А шас старшими стали, осталось тільки вспомінать. Весело жили там» [2, с. 139].

Пані Наталія Ткаченко також продовжує традицію відвідувати стару Вільчу на батьківський день. Вона розповідала, як з сином їздили до Вільчі: «Вот мы ехали, я ему рассказывала, что мы приедем, и нам еще очень долго надо будет по улице идти, потому что так далеко наше кладбище там одно, а потом от школы там далеко надо будет идти, Алеша, ты наберись терпения, туда-сюда». Насправді ж, під тягарем спогадів сприйняття минулого стало іншим, меншим, ніби стисненим, але те, що здавалось меншим, не стало для пані Наталі менш значущим: «И мы, вы знаете, я сама удивилась, вот мы вот идем по улице, она конечно такая была широкая улица, оно сейчас все заросло, такое как... И вот, правильно, мы только вышли – и вот раз, повернули и мы уже дошли. Он говорит: “Мама, а ты говорила, далеко идти”. А оно какое-то, знаете, такое какое-то сделалось маленькое, как вот, вы знаете, как вот, сузилось, честно, вот прям на глазах... я сама не ждала... Я сколько ходила на работу в школу, это было далеко, ну, очень, а тут раз – и все» [2, с. 131].

Аура місця, яке рідне та таке близьке, не полишає його минулих жителів, навіть на рівні запахів, пані Наталя Ткаченко пам'ятає барвінок, який рясно цвіте у Вільчі. Ще одна деталь, в репрезентації «комплексу пам'яті» є спогад про перенесення спадщини до сучасності. Так, з останньої поїздки пані Наталія із сином привезли вивіску з адресою, де жила її мама: «И вот она мне каждый день напоминает. У меня на сарае на дверях написано “Алексеевская № 94” с той Вильчи. Это наша память, он говорит: пусть будет, вот. Вот так вот. Хоть что-то, хоть что-то...» [2, с. 132]. Тетяна Семенчук: Минуло вже 32 роки після аварії і 26 років після створення нової – харківської Вільчі. Але спогади про малу Батьківщину не вщухають: «Ви

знаєте, жоден сон мені, скільки я жила от в Кіровограді, поки вчилася, я жила в Прип'яті, я жила в Мінську, в Білорусії, мені, скільки б я не була на Вільчі там уже, переїхала на тій, новій Вільчі Харківської області, мені жоден сон не приснився, коли я в будь-якому місті. Мені всі сни сняться, що я тут. З цієї Вільчі» [2, с. 175].

Висновки і пропозиції. Сюжети про минуле життя у спогадах переселенців ілюструють колективне пам'ятання, адже їх об'єднує спільне минуле, вони примирилися з ним, навчилися жити на новому місці, в той же час продовжують бути замкненими межами свого селища, а їхній досвід не стає предметом дослідження та не є основою наукового дискурсу. Тому подальше вивчення та аналіз історії переселення, спогадів вільчан, комунікацій між ними, стане гарним прикладом співіснування спільнот, налагодженню зв'язку між минулим та сучасністю.

1. Алексеевич С. Чернобыльская молитва. Хроники будущего. 1997. 224 с.

2. Вільча – переселене село. Ред. Г. Грінченко, В. Науменко, С. Телуха. 2018. 390 с.

3. Кісь О. Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор. У *пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод, джерело*. 2010. С. 171–191.

4. Наш біль – Чорнобиль. *Бібліографічний список*. 2000. 12 с.

5. Пушкарьова С. Устная история и гендерная история: сближение и перспективы развития. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/2015/04/05/1251182789/Pu shkaryova.pdf>

6. Чорнобильська катастрофа та її наслідки (до 30-річчя з дня аварії на ЧАЕС). *Бібліографічний покажчик*. 2016. 279 с. URL: <http://localhost:8080/xmlui/handle/123456789/46>

7. Ben Ezer Gadi. Trauma Signals in Life Stories. *Trauma and Life Stories: International Perspective* / Ed. by Kim Lacy Rogers, Selma Leydesdorff and Graham Dawson. Routledge studies in Memory and Narrative. London: Routledge, 1999. P. 29-39.

8. Caruth C. Unclaimed Experience: Trauma, Narratives, and Cambridge: Harvard University Press, 1992. 329 p.

9. Macdonald S. Memorylands: heritage and identity in Europe today. 2013. 293 p.

10. Misztal Barbara A. Theories of Social Remembering.. P. 161. URL: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2013/SOC571E/um/Theories_of_Social_Remembering_22_to_38.pdf

References

1. Aleksyevych S. (1997). *Chernobul'skaia molytva. Khronyky budushcheho* [Chernobyl prayer. Chronicles of the future]. 224 p. (in Russian).

2. *Vilcha – pereselene selo* [Vilcha – relocated village]. (2018). Ed. H. Hrinchenko, V. Naumenko, S. Telukha. 390 p. (in Ukrainian).

3. Kis O. (2010). *Kolektyvna pamiat ta istorychna travma: teoretychni refleksii na tli zhinochykh spohadiv pro Holodomor. U poshukakh vlasnoho holosy. Usna istoriia yak teoriia, metod, dzherelo* [Collective memory of that historical trauma: theoretical reflections on the other woman's thoughts about the Holodomor. In search of one's own voice: Oral history as a theory, method, source]. P. 171–191. (in Ukrainian).

4. *Nash bil – Chornobyl. Bibliografichnyi spysok* [Our pain is Chernobyl. Bibliographic list]. (2000). 12 p. (in Ukrainian).

5. Pushkarova S. (2015). *Ustnaia ystoriia y hendernaia ystoriia: sblyzhenye y perspektyvu razvytyia*. [Oral history and gender history: convergence and development prospects]. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/2015/04/05/1251182789/Pu shkaryova.pdf> (in Russian).

6. *Chornobyl'ska katastrofa ta yii naslidky (do 30-richchia z dnia avarii na ChAES) Bibliografichnyi pokazhchyk* [The Chernobyl disaster and its consequences (to the 30th anniversary of the Chernobyl accident). Bibliographic index]. (2016). 279 p. URL: <http://localhost:8080/xmlui/handle/123456789/46> (in Ukrainian).

7. Ben Ezer Gadi (1999). Trauma Signals in Life Stories. *Trauma and Life Stories: International Perspective*. P. 29–39.

8. Caruth C. (1995). Unclaimed Experience: Trauma, Narratives, and Cambridge. 329 p.

9. Macdonald S. (2013). Memory lands: heritage and identity in Europe today. 293 p.

10. Misztal Barbara A. (2013). Theories of Social Remembering.. P. 161. URL: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2013/SOC571E/um/Theories_of_Social_Remembering_22_to_38.pdf